

ЭРКИН АЪЗАМ КИНОҚИССАЛАРИ ТИЛИНИНГ ПРАГМАТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

М.И.Холмуродова - ўқитувчи

Ўзбекистон давлат хореография академияси

Таянч сўзлар: прагматика, социопрагматик, адресант, адресат, сўзловчи, тингловчи, матн, муаллиф, прагматик вазифа, прагматик маъно.

Ключевые слова: прагматика, социально-прагматический, адресант, адресат, говорящий, слушатель, текст, автор, прагматическое задание, прагматическое значение.

Key words: pragmatics, sociopragmatic, addressee, addresser, speaker, listener, text, author, pragmatic task, pragmatic meaning.

Лингвистик тадқиқотлар тобора ривожланиб, тилшуносликда янги-янги соҳалар пайдо бўла бошлади. Когнитив тилшунослик, корпус лингвистикаси, психоллингвистика, нейролингвистика ва прагмалингвистика соҳалари бугунги кунда дунё ва ўзбек тилшунослигида тез суръатларда тараккий этмоқда. Шу ўринда прагматика ва социопрагматикага доир айрим изланишлар ҳам дунё миқёсида фаол ўрганилаётганини, ўзбек тилшунослигида эса унга нисбатан кам эътибор берилётган соҳалардан бири эканлигини таъкидлаш лозим. Прагматика тилшуносликнинг нутқда тил белгиларининг амал қилишини ўрганувчи соҳаси; бошқача айтганда, муайян белгилар тизимини ўзлаштириб, ундан фойдаланувчи субъектларнинг айни шу белгилар тизимига муносабатини ўрганувчи соҳадир.

Прагматика инсоннинг ижтимоий фаолиятини ўзида камраб оладиган мулоқот жараёни, у муайян нутқ вазияти орқали намоён бўлади. Лингвистик прагматика аниқ шакл, ташки кўринишга эга эмас; унинг доирасига сўзловчи субъект, адресат, уларнинг алоқа-аралашувдаги ўзаро муносабатлари, алоқа-аралашув вазияти билан боғлиқ кўплаб масалалар қиради. Ш.Сафаровнинг таъкидлашига кўра, прагматика америкалик олим Чарльз Пирс томонидан барча билим соҳаларини бирлаштирувчи фан сифатида қаралган, семиотика доирасида юзага келган ва ривожланган [Сафаров 2008]. Айримлар семантика ва прагматикани нутқий формулалар қўлланишининг доимийлиги ёки фавқулодда эканлигига нисбатан чегаралаш йўлини излайди. Бу эса нутқий актларнинг муайян турларга бўлинишини келтириб чиқаради. Шунингдек, прагматикани кенг маънода англаш лозимлиги, у тилшуносликнинг семантика ва синтаксис соҳаларида ўрганиладиган масалаларни ҳам камраб олиши ва ўзига хос умумлаштирувчи йўналиш вазифасини ўташи, шунга нисбатан, прагматик назария сўзловчи ва тингловчининг гап ёки матн пропозициясини бир хилда қабул қилишини эътиборга олиши ҳам таъкидланган [Сафаров, 2008].

Тадқиқочи В.Холматованинг прагматика тушунчасига доир қарашлари, таҳлил ва талқинлари эътиборга лойиқ. Ишда муаллиф тадқиқотларига зарур ўринларда мурожаат қилинганини таъкидлаш лозим. Дарҳақиқат, тилнинг жамиятда бажарадиган муҳим вазифаларидан бири – мулоқот воситаси ролини ўташдир. Прагматик билим, ўз навбатида, инсон фаолияти давомида тўпланган тажриба натижасидир, ахборот алмашинуви жараёнида ушбу билим лисоний воқеланади ва шу йўсинда онгда сақланади. Лекин ҳар бир алоҳида нутқий мулоқот пайтида лисоний белги янгича мазмун ифодалай олиши мумкин.

Прагматикага оид муаммолар ҳозирги пайтда бошқа соҳаларга оид ишларда ҳам муҳокама қилинмоқда.

Лингвосоциопсихология соҳаси вакиллари прагматикани икки йўналишда, яъни матн – муаллиф ва матн – адресат муносабатларида тавсифлашни маъқул кўрадилар. Натижада, ахборотни узатувчи ҳамда ахборотни қабул қилувчи прагматикалари фарқланмоқда. Улардан биринчиси “статик” характерга эга, чунки матн фақат биргина талқинга, яъни муаллиф талқинига эга, адресат талқини эса, аксинча, динамик характердадир, зеро “матнни қабул қилувчилар сонига қараб, талқинлар ҳам давомсиз бўлиши кутилган ҳол”

[Дридзе 1980:124-125]. Муаллифларнинг эътирофича, матн сатҳида бу масала муҳим бўлмасдан, балки уларнинг фаоллашуви ўзаро боғлиқликда кечади. Матннинг прагматик имкониятларини билиш, ўз навбатида, бошқа мундарижадаги прагматикани, яъни ахборот ёки хабар прагматикасини юзага келтиради. Мазкур йўналишда, биринчидан, тадқиқ объекти матн бўлиб, тил бирликларининг матнда қўлланишида ҳосил бўладиган маъно хусусиятлари таҳлил қилинади. Албатта, бу матн прагматик хусусиятлари ва алоҳида лугавий бирликлар прагматик имкониятларни бир хил талқин қилинишига олиб келмаслиги керак. Лекин ҳар иккала ҳолатда ҳам таҳлил методлари умумий бўлиши мумкин.

Прагматикага оид тадқиқотларда асосий таҳлил бирлиги тўлиқ шаклланган матн ёки бошқа турдаги нутқий, дискурсив тузилмалар бўлади. Зеро, лисоний бирликларнинг прагматик имкониятлари фақат уларнинг матн, дискурс шароитида фаоллашувида намоён бўлади. Маънонинг контекстан ташқаридаги ҳар қандай таҳлили тўлиқ эмас ва лисоний бирлиkning туб моҳиятини аниқлашни қийинлаштиради.

В.Холматова прагматика тушунчаси ҳақидаги мақоласида тил бирликлари воситасида бажариладиган таъсир ҳақида гап кетганида тадқиқотчилар “прагматика” терминига мурожаат қилишга ўрганиб қолганлар ва “прагматик маъно”, “прагматик ахборот”, “прагматик вазифа” каби бирикмаларда қўлланилаётган бу тушунчага изоҳ беришни ҳам ҳеч ким ўйлаб ўтирмаслигини таъкидлайди. Прагматика тушунчаси, одатда, таъсир кўрсатиш имконияти билан боғлиқ ҳолда қаралиб, мулоқот шароитида юзага келадиган мазмун орқали англашилади. Шунга биноан прагматикани тилнинг ва унинг алоҳида бирликларининг, нутқий тузилмаларнинг адресатга таъсир ўтказиш хусусияти сифатида талқин қилиш маъқул кўрилади.

Ёзувчи Эркин Аъзамнинг киноқисса жанрига оид асарлари матнини социопрагматик таҳлил қилиш орқали муаллифнинг ўқувчига таъсир кучини аниқлаб олиш имкони пайдо бўлади. Асардаги нутқий актлар таҳлили қаҳрамонларнинг сўз билан ифодалаб бўлмайдиган хусусиятларини, унинг инсонга кўз илғамас таъсирини намоён қилади. Мазкур замонавий таҳлил йўли орқали асарларнинг бадий кимматини ҳам теранроқ англаш имкони бўлади.

Муаллифнинг “Анойининг жайдари олмаси” қиссаси киноасар бўлгани боис ундаги нутқий актлар, матнлар шунга ихтисослашган. Масалан, мазкур киноқиссанинг бошланишини олайлик: // *У ҳар йили худди бир пайтда – ердан қор кетиб, тентак шамоллар эса бошлаган кўклам қунларида келарди; шамолларга қўшилиб, шамолдек тўполон билан кириб келарди. Сўнг, чамадонини кераксиз буюмдек бир четга улоқтиради-да, қулоқларини кенг ёзиб, болалигингизни ёдга соладиган, болалигингиздек шўх, болалигингиздек беғам овозда ҳайқиради:*

– *Чантриморэ-э!//* матн киноқисса жанрида ёзилгани учун муаллиф ўқувчидан ташқари, томошабин кузатувчини ҳам, кинорежиссорни ҳам эсдан чиқармайди, ўқувчи ўқиб, ўзига керакли таассуротни олаверади, томошабинни ишонтириш учун кинорежиссёр ва уни ижро этувчилар ҳам теран, аниқ ва тиниқ англашларига имкон берадиган ифода

зарурлигини муаллиф диққат марказида ушлаб туради. “...Елкасида – ҳа, қўлида эмас, елкасида – икки тарафига ҳам “Барнаул” деб ёзилган пачоқ чамадон, чап қўзини қисинқираганча қаршингизда беўхшов тиржайи-иб туради.” ифодаси фикримизни далиллайди. Асар қахрамонининг нафакат ташки қўриниши, балки бор ички олами билан кўз олдингизда ёрқин гавдалантира олади. Бу роман ёки оддий киссадаги матндан анча фарқ қилиши аниқ:

// Сиз эса – уни қўргангиз заҳоти ғам босиб, ташвишга чўмасиз: хайр энди, осуда кунларим!

– Яна келдингми? Яна ўқишгачми?

– Сенгинанинг жонгинангга тегишга! – дейди у ва баттар гашингизни қўзғамочқидек, белингиздан маҳкам кўтаради, айлантиради. – Ҳа, жўрамдан-да, жўражонимдан-да! // Муаллиф матн орқали адресатга қахрамонга қўшиб унинг атрофидаги оламни ҳам тилнинг ифода имкониятларидан усталик билан фойдаланиб тиниқ тасвирлаб беради. Айрим насрий матнларда маълумот – ахборот, воқеълик муҳим ҳисобланади. Муаллиф мақсади, унинг ўқувчига таъсир кучи маълум муддатдан сўнг, баъзан асар сўнгида ойдинлашади. Киноқиссада эса барчаси параллел олиб борилиши керак: // Болалингиз олмалари, болалингиз ҳидлари. Бошингиз айланиб кетади. Кўп нарсалар бирдан эсингизга тушади, энтикаси. // Мана бу тасвир ҳам ўқувчига қўриниб турган воқеъликни, энг муҳими, бош қахрамоннинг инсонийлик қиёфаларини намоён қилади. Қўйидаги мисолда муаллиф адресатга ўзбек бўлмаган кишилар англай олмайдиган, ўзбекон менталитетни намоён этувчи сахна тасвирини тил бирликлари орқали чизиб беради: // Шу тобда уни қучоқлаб олгунгиз, “Жўражон!” дегингиз келади. Аммо, нимадир – бояги гашилки, ғурурми йўл бермайди, ижирганиб сўрайсиз:

– Нимага келдинг, Рамазон? Барибир қиролмайсан-ку?!

– Қирсам-чи? – дейди у яна чап қўзини қисинқираганча тиржайиб. – Қирсам-чи?

– Қиролмайсан! Худога ҳам, бандасига ҳам аён!

– Майли, жўра, буям бир гап-да. Мана, сен ўқиясан-ку, бўлади-да менга шу. // Ёзувчи Эркин Аъзам Рамазон содда, беғубор, самимий, окқўнгил, даллиғули йигит эди, деб таърифлаб қўйса ҳам бўларди. Бу ўқувчига маълумот сифатида етарли бўлар эди. Бироқ муаллиф адресатга қуруқ хабарни эмас, оддий одатий суҳбатни ўз ўрнида мақсадли қилиб усталик билан келтирмоқдаки, ўқувчи матнда ёзилмаган маълумот ва ҳиссиётларни дарҳол англайди. Рамазоннинг: “– Майли, жўра, буям бир гап-да. Мана, сен ўқиясан-ку, бўлади-да менга шу” деганининг ўзи барчасини ифода этади.

Ёки кейинги матнни кўздан кечирамиз: // Қўй-э, манави олмаларга қарасанг-чи! Бунақаси Боғи Эрамда ҳам битмайди! – Сўнгга у чамадонини титқилаб, ўн қават дағал қозғозга ўралган алланимани чиқаради: – Мана бунини энанг бериб юборди, сузма-чакки. “Чалоб қилиб ичсин, чанқоғи босилади, – деди. – Шаҳарлик қизларди кетидан югуравериб томоққиналари қақраб кетгандир болагинамнинг”, деди. // Муаллиф ўқувчига ўзбек оналари жуда меҳрибон, фарзандлари ҳақида доим қайғуриб юради, ёки онаси ўғлига дўстидан чакки бериб юборибди деб тасвирлаб қўйса ҳам бўларди. Аммо ёзувчи бундай қилмади. Қўриниб турганидек, жўнгина қилиб жайдарди дўстининг тилидан тушунарли қилиб ифодалади қўйди. Тўғри, матнда она фарзанди фойдали ёки фойдасиз ишлар билан машғул бўлиб юрса ҳам барибир ғам ташвиш чекади, фарзанди ҳақида тинмай қайғуради деб айнан ёзилмайди, лекин англашилади.

Муаллиф Рамазоннинг тилидан оммабоп нутқ шаклида айрим маълумотларни худди радиодан айтилаётгандек қилиб ифодалайди. Бу – матннинг

коммуникативлик қийматини янада оширишга хизмат қилади. Матнда киритма гаплар, изоҳловчилар ва ажратилган гап бўлакларида маҳорат билан фойдаланилади: // ...аммасининг чорбоғига қўчиб кетибди (“Мени бошқа нарсаларга ўйлантиради. Уккагар бобонинг бир сандиқчаси бор. Бошининг остига қўйиб ётарди доим...”) //

Муаллиф қўйидаги матнда адресатга асар қахрамонларининг ўзига хос эътиқоди борлиги эшитган-билганларини англаши, урф-одатларга риоя этиш ҳақидаги тасаввурларини англамоқчи бўлган бўлиши мумкин:

// Рамазоннинг ҳангамаларини тингларкансиз, Бойсун оралаб юргандек, ажабтовур одамлар тўдасига кириб қолгандек бўласиз.

Менга қара, тўрт тийин-тўрт тийин йиғиб, шу сомсачига бир ҳайкал қўйсаларинг-чи, а? Маслаҳат-да буям. Бешиёғочнинг ў-ўртасига! Татиган тузингга товон-да. // Айнан “татиган тузингга товон-да” жумласини халқнинг ҳали ўқишга “қирмаган” оддий, жайдари бир вакили тилидан айтилади, яна оддий жумла орқали эмас, халқ мулкига айланган мақол орқали баён қилинади. Инсон тафаккури, ҳаёт тарзи келажак умидлари, ҳаётдан мақсади муаллифлар томонидан адресат – ўқувчи – тингловчи – томошабинга турлича талқинда етказиб берилади. Эркин Аъзам ўз киноқиссаларида у билан мулоқотга киришувчига – ўқувчига бироз киноя, бироз ҳазил аралаш айтмоқчи, англамоқчи бўлганларини ифодалаб бераверади: // Рамазон туриши-турмуши билан шаҳарга ярашмайди, шаҳарга сизмайди. Унга қўшилиб қўчага чиққани ҳам уяласиз. Юрган йўлида лакалов қилиқлар қилиб, ҳаммани ўзига қаратиб, шангиллаганча алланималарни вайсаб кетаверади. Лугати ҳам антиқа: трамвайни “уч тийинлик” дейди, таксини – “пулутар”, ресторани – “реестрон”. // Мазкур матндаги ифодалар, сўзларнинг жайдари изоҳи Рамазоннинг ички олами, тасаввурини ифодалаб бораверади. Бу ўринда ҳам муаллиф ўқувчиларига Рамазон ресторан сўзини айтолмасди деб таърифлаб ўтирмайди. Аслида таксининг пулутар эканлиги Рамазон ва унга ўхшаганларнинг таърифи, бу транспорт ўзига тўқ, айрим жамиятнинг интеллигент кишилари учун қулай жуда маъқул улов бўлиши мумкин.

Матн муаллифи ўз қахрамонини нақадар содда эканлигини турли сифатлар, бежирим жумлалар билан ҳам бунчалик тиниқ ифодалай олмаслиги мумкин эди. Тасвир ниҳоятда ҳаяжонли ва ўқувчига тез таъсир кўрсата олади.

Матн жуда мулоҳазакор ва ибрат бўларли мазмунга эга. Шу ўринда айтилган “Эсдаликка-да. Бир кун катта одам бўлиб, бурнинг кўтарилиб кетса, “Мана, икковимиз жўра эдик”, деб ўзингга кўрсатаман.” жумласи инсоннинг келажакдаги орзу-умидлари, бироз ишончсизлик кайфияти, қачонлардир дўстида ҳозирги муносабатларни унутиб юборишга мойиллиги борлигига ишора қилмоқда. Асар матнида муаллиф ҳар бир инсоннинг ўз қарашлари, бошқалар учун арзimas бўлиб кўринса-да ўз орзу-умидлари борлигини, тинимсиз интилишлар қилишини тасвирлайди: // – Ҳўи, қандай турмоқчилар суратда?

Рамазон кўчанинг ўртасида томоша ясаб, завқ билан тушунтира бошлайди:

– Сен ўтирасан, тўғрига қараб. Мен тепангда тик тураман, мана бундай. Унг қўлим сенинг елкагда, кўзим чап билангидеги соатда бўлади. Икки жўра! Қалай, зўр-а?

– Бобом замонидан қолган поза-ку бу! //

Мазкур матннинг прагматик хусусиятларига тўхталадиган бўлсак, ёзувчи – Эркин Аъзам ўз ўқувчисига – адресатга асар қахрамони Рамазоннинг тўпори, кўнглида кири йўқ, ҳали кишлоққа хос

соддаликлари тарк этмаган бир жайдариликни мазкур диологлар орқали ифодалаб бермоқда. Муаллифнинг ўқувчига айтмоқчи бўлган гаплари асосан, матн ортида жойлашади.

Умуман олганда, киноқиссалар тилини прагматик,

социопрагматик ва социолингвистик жиҳатдан ўрганиш тилшунослик ва нутқшунослик ривожига муносиб ҳисса қўшади, жумладан, ёзувчининг сўз ижодкорлиги натижасида тил ҳам муайян даражада бойиб боради.

Адабиётлар

1. Сафаров Ш. Прагматингвистика. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 2008, 71, 211-б.
2. Ҳақимов М. Ўзбек тилида матннинг прагматик талқини: Филол. фан. д-ри ... дис. – Тошкент: 2011, 94-б.
3. Остин Дж. Слово как действие. // Новое в зарубежной лингвистике: Теория речевых актов. – Москва: “Прогресс”, 1986.
4. Ҳақимов М. Ўзбек тилида матннинг прагматик талқини: Филол. фан. д-ри ... дис. – Тошкент: 2011, 94-б.
5. Эркин Аъзам. Пакананинг ошқ кўнгли. Киноқиссалар. –Т.: 2001, 233-б.
6. Эркин Аъзам. Анойининг жайдари олмаси. Киноқисса. –Т.: 2001, 69-б.
7. Холматова В. Прагматика тушунчасининг талқини ҳақида. Хорижий филология. – Самарқанд: 2019, 45-49-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада Эркин Аъзам киноқиссалари тилининг прагматик, социопрагматик хусусиятлари, адресат ва адресант ўртасидаги мулоқотнинг прагматик талқини, тавсифи баён қилинган. Шунингдек, киноқиссаларда нутқнинг социопрагматик ихтисослашув жараёни ҳам кузатилган.

РЕЗЮМЕ

В статье описываются прагматические, социально-прагматические особенности языка киносказок Эркина Аъзама, прагматическая интерпретация коммуникации между адресантом и адресатом. Процесс социально-прагматической специализации речи также наблюдается в фильмах.

SUMMARY

The article describes the pragmatic, socio-pragmatic features of the language of cinema-tales by Erkin Azam, the pragmatic interpretation of communication between the addresser and the addressee. The process of socio-pragmatic specialization of speech is also observed in films.

ЭРКИН АЪЗАМ КИНОҚИССАЛАРИ ТИЛИНИНГ ГРАММАТИК ЖИҲАТДАН ЎЗИГА ХОСЛИГИ

М.И.Холмуродова - ўқитувчи

Ўзбекистон давлат хореография академияси

Таянч сўзлар: матн, социопрагматик, грамматик маъно, лексик маъно, сўзловчи, тингловчи, муаллиф, грамматик вазифа, грамматик маъно.

Ключевые слова: текст, социально-прагматический, грамматическое значение, лексическое значение, говорящий, слушатель, автор, грамматическое задание, грамматическое значение.

Key words: text, sociopragmatic, grammatical meaning, lexical meaning, speaker, listener, author, grammatical task, grammatical meaning.

Тилнинг тараққиёти халқнинг шоир ёки ёзувчи-ижодкорлари, олимлари саъй-ҳаракатларига бевосита боғлиқ. Тилшуносликнинг синтаксис қисми – фикр ифодалаш учун зарур бўлган нутқий тайёргарликнинг энг юксак босқичи. Синтактик бирликлардан бири ҳисобланган сўз бирикмалари, гапларни ташкил қилиб, сўзловчи мақсадининг аниқ ва тўғри воқеаланишини таъминлайди. Тил системалар системаси – ўта мураккаб система сифатида жамиятда ижтимоий-амалий вазифа бажарар экан, ушбу жараён тил тизимининг структурал бирликлари, қурилиш “аъзолари”ни фаол ҳаракатга келтиради. Унинг элементлари, бирликлари ўзича алоҳида эмас, балки ўзара мантикий уюшган ҳолда объектив борлиқ ҳақида муайян хабар беради [1:23]. Нутқ индивидуал табиатга эга бўлганлиги боис гапда иштирак этаётган сўзлар контекстга кўра маълум грамматик шаклга кирилади. Бироқ ҳеч қачон умумий лисоний қонуният доирасидан ташқарида бўлмайди. Сўзловчининг мақсади, услуб талаби асосида сўзлар умумий талабга эга бўлади [2:361].

Таъқидчилар тилнинг назарий асослари билан шуғулланишса, ижодкорлар ундан фойдаланиш мобайнида янгича ифода усуллари, шунингдек, айрим воситаларни яратишга ҳам муваффақ бўлади. Ҳар бир ижодкор тилдан ўзига хос тарзда файдаланади. Бу борада ёзувчи Эркин Аъзамнинг ўзига хос ёндашуви бор. Бунинг амалдаги ифодасини билиш учун “Анойининг жайдари олмаси”, “Хонадон эгаси” асарларининг адабий сценарийсини таҳлил қилиб қўриш лозим. “Анойининг жайдари олмаси” киноқиссада шундай ўринлар бор: // – Қаёқда эдинг?

– Э, юрибмиз-да.

– Нима қилай бўлмаса, жўражон, айт?

– Уйга жўна.

– Қандай кетаман?

– Қандай кетардинг – билет оласану поездга чиқасан.

– Текин билет керак-да менга.

– Ие, пулинг кўп эди-ку?

– Энди йўқ-да, жўражон, нима қилай?//

Аввало, Эркин Аъзамнинг тилдан фойдаланишдаги энг муҳим ўзга хос жиҳати бу – унинг содда гап турларидан самарали фойдаланиш маҳоратига эгаллидир. Айрим ижодкорлар бадиий асарда узундан узок бир неча эргаш гапли мураккаб қўшма гапларни қўллаиди, натижада фикр чалғийди. Э.Аъзам содда гаплардан унумли ва мақсадли фойдалана олади:

// – Акангнинг сафари қариди, жўражон!

– Кетганинг рост бўлсин! Энди келиб овора бўлиб юрма!

– Келаси баҳор кутаверасан!

Ана шундай бизнинг Рамазон! //

Матнда асар қаҳрамонларининг асли яшаш ҳудудини кўрсатиш мақсадида уларнинг нутқида айрим шева элементларини ҳам саклаб қолади: // Рамазоннинг жўраси эканим – гўллим, соддалигим башарамга битилган шекилли, терговчи – сарғишдан келган, кўккўз киши мени қутилмаган дағдага билан қариши олди:

– Сизни қамоққа оламиз, огайни!

Кўз олдим қоронғилашиб кетди. Ишга кирганимга бир йил ҳам тўлгани йўқ, Малика билан тўйимиз ўтган ёзда бўлган, у ҳозир уйда ўтирибди – ўғилми, қизми кутяпмиз. Шундай бир пайтда... Нега? Нима сабабдан? // Адабий тилда бадиий асарларда асосан, “дўст” сўзи қўлланилади, бироқ муаллиф атайлиб бу сўзнинг “жўра” синонимини ишлатмоқда. Бу ҳам алоҳида услубий маъно касб этмоқда.

Қуйидаги матнда муаллиф адресатга мазкур вазиятда қаҳрамоннинг ички табиатини кўрсатиб бермоқда. Э.Аъзам бир бош бўлакли содда гаплардан кўп фойдаланади. Бу ўзбек тили табиатига мос келадиган ҳолатдир. Бошқа флексив тилларда эга мавжуд бўлмаса, кесимнинг ўзи гапни ташкил қилаверади, нутқ вазиятга кўра фикр ифодалай олади: // – Ким айтди, ким? **Исботланг! – дея жойимдан туриб кетдим.** – Ким айтарди, шеригингиз – Ҳайдаров! Лаънати Рамазон! Ўзинг тушган чоҳга мени